การพัฒนาอัตลักษณ์เสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

Development of Identity of Samet Ngam Reed Mat in Nong Bua Sub-district, Mueang District, Chanthaburi Province

สมปอง มูลมณี[1]*/ อภิสรา โคตรโยธา[2] / วุฒินันท์ สุพร[3]

Sompong mulmanee[1]* / Aphissara khotyotha[2] / Wuttinan suporn[3]

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี 22000
Faculty of Education, Rambhai Barni Rajabhat University, Chanthaburi 22000 Thailand

**Corresponding author E-mail: sompong.m@rbru.ac.th*

Received: July 26, 2024
Revised: Dec 3, 2024
Accepted: Dec 5 2024

Abstract

The research on the development of the identity of Samet Ngam reed mats in Nong Bua Sub-district, Mueang District, Chanthaburi Province aims to: 1) study the identity of reed weaving and patterns of reed mats, 2) develop the identity of Samet Ngam reed mats through a participatory process, and 3) develop the products from the patterns of the reed mats identity for the Samet Ngam community in Nong Bua Sub-district, Mueang District, Chanthaburi Province. This study used a qualitative research design, specifically participatory action research (PAR). In the first phase of data collection, a participatory research process was employed, which involved interviews and focus group discussions with 50 members of the Chanthaburi reed mat weaving community in Samet Ngam. The participants were divided into three groups: 20 reed weavers, 10 weavers and processors of reed mats, and 20 general members, including reed processing and weaving professionals. Purposive sampling was used, and triangulation of data was conducted for verification. In the second phase, the process of creating a new reed mat identity and developing new products was carried out through a participatory approach. A meeting of 25 members of the Samet Ngam reed weaving community was held to search for a new identity and incorporate

this identity into the design of patterns, weaving, and the creation of prototype products. The research findings showed that the identity of Samet Ngam reed mat weaving had two main traditional characteristics: 1) a brackish-water reed known as “Reed Chanthaburi,” and 2) the pattern of Samet Ngam reed mats. The participatory development process led to the creation of 5 new patterns, which were then applied in the development of prototype products, including women’s bags and fashion bags..

Key words: Development, Identity, Chanthaboon , Reed Mat, Samed Ngam, Community

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาอัตลักษณ์เสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาอัตลักษณ์การทอและลวดลายเสื่อกก 2) พัฒนาอัตลักษณ์เสื่อกกเสม็ดงามด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม และ 3) พัฒนาผลิตภัณฑ์จากลวดลายอัตลักษณ์เสื่อกกจันทบูรให้แก่ชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี การวิจัยในครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยวิเคราะห์ข้อมูล ระยะที่ 1 ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมสัมภาษณ์และจัดการสนทนากลุ่ม โดยเก็บข้อมูลจากสมาชิกกลุ่มสตรีทอเสื่อกกจันทบูร ชุมชนเสม็ดงาม จำนวน 50 คน โดยจำแนกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ สมาชิกผู้ทอเสื่อกก จำนวน 20 คน สมาชิกช่างตัดเย็บแปรรูปเสื่อ จำนวน 10 คน และสมาชิกผู้ผลิตเส้นกก ปอ และสมาชิกทั่วไป จำนวน 20 คน โดยการสุ่ม/เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า การวิจัยระยะที่ 2 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ลายเสื่อกกและสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมจัดประชุมสมาชิกกลุ่มผู้ทอเสื่อเสม็ดงาม จำนวน 25 คน เพื่อปฏิบัติการค้นหาอัตลักษณ์ใหม่ นำอัตลักษณ์ใหม่เข้าสู่การออกแบบลาย การทอและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ของการทอเสื่อกกบ้านเสม็ดงามมีอัตลักษณ์ดั้งเดิม 2 ลักษณะได้แก่ อัตลักษณ์กกน้ำกร่อยเรียกว่ากกจันทบูร และอัตลักษณ์การทอลายเสื่อเสม็ดงาม ผลการพัฒนาอัตลักษณ์เสื่อกกบ้านเสม็ดงามด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ทำให้ได้ลวดลายใหม่ 5 ลาย และนำไปใช้ต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบทั้งหมด ได้แก่ กระเป๋าสตรี และกระเป๋าแฟชั่น

คำสำคัญ: การพัฒนาอัตลักษณ์, เสื่อกกจันทบูร, ชุมชนเสม็ดงามยนชาวไทย

บทนำ

ชุมชนเสม็ดงามได้รับการพัฒนาเป็นศูนย์อนุรักษ์หัตถกรรมพื้นบ้านการทอเสื่อจันทบูร ตามนโยบายของจังหวัดจันทบุรีที่ส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาเศรษฐกิจโดยการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาหัตถกรรมท้องถิ่นมาพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน สอดคล้องกับแนวนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่พยายามจะส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้สามารถสร้างรายได้แก่สมาชิกในชุมชน (Krorket, et al., 2022, pp. 1-16) จึงส่งผลให้ชุมชนเสม็ดงาม มีการรวมกลุ่มเพื่อฟื้นฟูหัตถกรรมการทอเสื่อกก สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากต้นกกจันทบูร มาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในนามกลุ่มสตรีทอเสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม เมื่อปีพุทธศักราช 2535 เป็นต้นมา เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มชาวบ้านที่มีอาชีพทอเสื่อกก

หลังฤดูการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร หรือช่วงเวลาว่าง ให้สามารถรวมกลุ่มกันทอเสื่อกกเพื่อจำหน่าย และเริ่มมีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อาทิ กระเป๋า เบาะนั่ง รองเท้า ที่รองจานและเครื่องใช้อื่น ๆ ตลอดจนมีการพัฒนารูปแบบการทอ ทั้งลวดลาย เทคนิควิธีการที่หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้าในแต่ละยุคสมัย อีกทั้งยังสามารถสร้างเอกลักษณ์ที่โดดเด่นให้แก่ผลิตภัณฑ์จากต้นกกของกลุ่มสตรีทอเสื่อกกเสม็ดงาม ด้วยต้นกกที่เป็นพืชบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ซึ่งนอกเหนือจากการเป็นแหล่งรวมและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากกก กลุ่มสตรีทอเสื่อกกบ้านเสม็ดงามเป็นผู้สร้างสรรค์งานหัตถกรรมดังกล่าวแล้ว ยังเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ศิลปหัตถกรรมการทอเสื่อกกของชุมชน เริ่มตั้งแต่การปลูกต้นกก การจัดการเกี่ยวกับกก ตั้งแต่ต้นจนถึงกรรมวิธีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ โดยการรวมกลุ่มกันของครูภูมิปัญญาของชุมชน ในนามกลุ่มสตรีทอเสื่อกกบ้านเสม็ดงาม ที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละแขนง ตั้งแต่การปลูก การทอ การยกลาย การแปรรูป (J.Sappasuk, Personal communication, May 20, 2022)

การพัฒนาลวดลายเสื่อกกของชุมชนเสม็ดงาม มีรูปแบบที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เช่น ลายตาคู่ ตาสาม ไม้กางเขน เกร็ดเต่า หมากรุก ตลอดจนได้มีการคิดลวดลายที่สามารถสร้างเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของตนเอง จนสามารถนำไปจดลิขสิทธิ์ลวดลายได้ เช่น ลายฉัตรพิมาน อันเป็นลายเฉพาะที่ได้รับการคิดค้นขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างสรรค์ลวดลายเสื่อกกของชุมชนเสม็ดงามถือเป็นภูมิปัญญาการทอเสื่อนอกเหนือจากการทำให้เสื่อมีความน่าสนใจ ยังถือว่าเป็นการสร้างสรรอัตลักษณ์ (identity) ของชุมชนผ่านลวดลายเสื่อกกและการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านกระบวนการสร้างลวดลายเสื่อกก มีกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นด้วยวิธีการถ่ายทอดแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของการสร้างอัตลักษณ์ที่ว่าลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้ เช่น นักร้องกลุ่มนี้ มีอัตลักษณ์ทางด้านเสียงที่เด่นมากใครได้ยินก็จำได้ทันที สังคมแต่ละสังคมมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง (Royal Institute Dictionary, 2011)

ความสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ให้เสื่อกกของชุมชนเสม็ดงาม เป็นการยกระดับผลิตภัณฑ์และการใช้กระบวนการทางการวิจัยเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาการทอเสื่อกก ตลอดจนเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของชุมชนด้วยผลิตภัณฑ์ทางภูมิปัญญาการทอเสื่อกกทำให้กลุ่มสตรีทอเสื่อกกเสม็ดงามมีจุดยืนที่ชัดเจน มีเอกลักษณ์ และความแตกต่างในมุมมองของชุมชนที่มีกลุ่มวิสาหกิจการทอเสื่อ ทำให้กลุ่มมีผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่มากขึ้น สามารถนำอัตลักษณ์ลวดลายที่ได้เสนอสู่สาธารณะมากขึ้น

บทความการวิจัยเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์เสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรีนี้คณะผู้วิจัยต้องการนำเสนอการศึกษาอัตลักษณ์การทอและลวดลายเสื่อกกของชุมชนเสม็ดงามด้วยกระบวนการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม เพื่อหาอัตลักษณ์ของการทอเสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม เพื่อนำผลการศึกษาอัตลักษณ์เดิมที่ได้จากการศึกษาไปสู่การพัฒนาอัตลักษณ์ใหม่เสื่อกกเสม็ดงามด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกกลุ่มสตรีทอเสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ตลอดจนนำลายอัตลักษณ์ที่ได้จากกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แบบมีส่วนร่วมพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีทอเสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ซึ่งกระบวนการวิจัยดังกล่าวนั้นผลการวิจัยสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกให้หลากหลายมากขึ้น และสร้างความมั่นคงให้แก่กลุ่มสตรีทอเสื่อกกได้อีกแนวทางหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1 เพื่อศึกษาอัตลักษณ์การทอและลวดลายเสื่อกก ของชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

2 เพื่อพัฒนาอัตลักษณ์เสื่อกกเสม็ดงาม ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

3 เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จากลวดลายอัตลักษณ์เสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย 3 แนวคิด ได้แก่

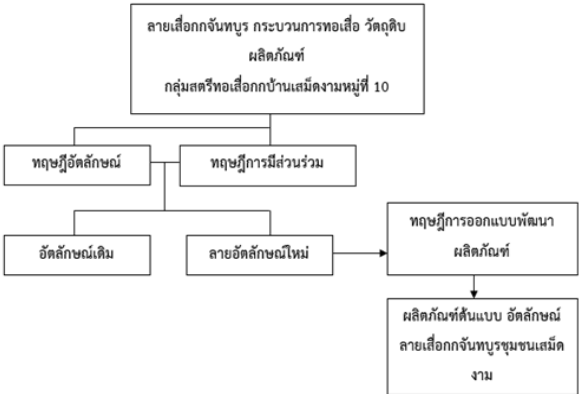
1) แนวคิดการมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยได้สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมตามแนวทางของ Prapphanpong (2008, p. 31) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางการเปลี่ยนแปลง ความเห็นพ้องต้องกันจะมีมากพอจนเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติการ และ Monthon (2008, p. 30) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาว่าการมีส่วนร่วมของบุคคลเป็นสิ่งที่บุคคลต้องมีและทำให้เกิดขึ้นมาโดยตลอด เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการ การบริหารจัดการดำเนินงานตามแผน การเสียสละกำลังแรงงานของบุคคล ตลอดจนการใช้วัสดุอุปกรณ์ กำลังเงินหรือทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมกันเพื่อดำรงองค์กรหรือสังคมให้พัฒนาต่อไปได้ เช่นเดียวกับความหมายของการมีส่วนร่วมการพัฒนาองค์กร ซึ่งกระบวนการดังกล่าวทำให้บุคคลสมัครใจเข้ามามีสวนร่วมในการตัดสินใจเพื่อตนเอง และมีส่วนดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งเอาไว้ ทั้งนี้ต้องไม่ใช่การกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอกหรือองค์กรที่บุคคลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง หรือทุกขั้นตอน โดยเชื่อว่าบุคคลจะทำงานให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพย่อมขึ้นอยู่กับ ความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงาน เพราะจะเพิ่มความสนใจในงานและมีความรับผิดชอบ กระตือรือร้นที่จะทำงานเป็นการเพิ่มผลผลิตของงานให้มากขึ้นในทางตรงกันข้ามหากผู้ปฏิบัติงานไม่พึงพอใจในการทำงานก็จะเกิดความท้อถอยในการทำงานและทำให้ผลงานออกมาไม่มีประสิทธิภาพ ทฤษฎีดังกล่าวสอดคล้องกับการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของบุคลากรในองค์กร กล่าวคือ ถ้าบุคลากรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้ร่วมคิดตัดสินใจจะส่งผลให้บุคลากร ในองค์กรเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมมากขึ้น ทำให้ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาได้

2) แนวคิดการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product Development) หมายถึง การทำให้ผลิตภัณฑ์ใหม่ ให้มีลักษณะดีขึ้น ตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ดียิ่งขึ้น หรือเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม ผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Product) คณะผู้วิจัยใช้แนวคิดของ Songwut & Thongchai (2016, pp. 149-171) ที่ให้แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ แหล่งที่มาของแนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไว้ว่า ขั้นตอนพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นถิ่น มาเป็นแนวคิดการวิเคราะห์ตามตารางการกระจายหน้าที่เชิงการออกแบบผลิตภัณฑ์มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์หารูปแบบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยการสร้างแบบร่าง (Idea Sketch)

กระบวนการแรกคือ การสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม จากการสร้างแบบนำเสนอ (Sketch Design) กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์มีลักษณะสำคัญ คือ 1) มีลักษณะริเริ่มหรือเป็นเอกลักษณ์ (Innovated Product) กล่าวคือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะแตกต่างจากผลิตภัณฑ์เดิมที่มีอยู่ โดยสามารถสนองความต้องการเดิม หรือความต้องการใหม่ของผู้ซื้อได้ 2) ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สามารถทดแทนผลิตภัณฑ์เดิม แต่มีลักษณะแตกต่างจากผลิตภัณฑ์เดิมอย่างเห็นได้ชัด หรือมีการปรับปรุงใหม่ (Modified Product) และ 3) ผลิตภัณฑ์ เลียนแบบ (Me - too) เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใหม่สำหรับองค์กรแต่เก่าสำหรับตลาดสินค้า

3) แนวคิดอัตลักษณ์ จากการศึกษาแนวคิดอัตลักษณ์ของ Tin (1995, p. 391) ที่นิยามไว้ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1)อัตลักษณ์คือ คุณภาพ ลักษณาการ คุณสมบัติหรือลักษณะที่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่สำคัญของบุคคลหนึ่งหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง 2) อัตลักษณ์เมื่อพิจารณาด้านที่เป็นคุณสมบัติทางศีลธรรม หมายถึง การจัดระเบียบ ลักษณาการ ทัศนคติและนิสัยให้เป็นไปตามมาตรฐานความประพฤติที่มุ่งประสงค์ และ 3) อัตลักษณ์เมื่อพิจารณาด้านระบบชีวิตของบุคคลหนึ่ง ประกอบด้วย เหตุจูงใจ ทัศนคติ นิสัย อารมณ์สะเทือนใจ อุดมคติ และคุณค่า เป็นตัวกำหนดให้บุคคลเลือกทางปฏิบัติในสถานการณ์ใดสถาณการณ์หนึ่ง กล่าวโดยสรุปการศึกษาเชิงอัตลักษณ์ในการวิจัยครั้งนี้ คือ การแสดงออกในลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้ เป็นกระบวนการของการเลือกใช้และแสดงออกจะทำให้รู้ว่าเราเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่นอย่างไรโดยผ่านระบบของการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) หรือเครื่องหมายอัตลักษณ์ (Identities Markers) เป็นสิ่งที่ประกอบกันทั้งด้านอารมณ์ความรู้สึกภายในตัวเราและกระบวนการของโลกภายนอก มี 2 ระดับ คือ ระดับอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Character) และระดับอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Character)

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบลวดลายและบรรจุภัณฑ์แบบมีส่วนร่วม 2) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอัตลักษณ์ลวดลา และผลิตภัณฑ์ชุมชน ผู้วิจัยสรุปเป็นแผนผังกรอบการวิจัยดังนี้

ภาพประกอบ แผนภาพความคิดกรอบแนวคิดการวิจัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบลวดลายและผลิตภัณฑ์แบบมีส่วนร่วม

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมนี้ เน้นการใช้แนวคิดการพัฒนาด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเสื่อกก ลายเสื่อกก การจัดการและออกแบบผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการควบคุมปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม และการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ดังที่ Kaewvorasoot (2011, p. 81) ได้ศึกษาการพัฒนาลายและผลิตภัณฑ์จากการทอกก ของชุมชนบ้านหนองนกหอ จังหวัดอำนาจเจริญ พบว่าการออกแบบลวดลายและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากการทอกก ด้วยข้อมูลด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นบ้านหนองนกหอที่มีความเรียบง่าย ดังนั้นการพัฒนาและออกแบบเสื่อกกควรคำนึงถึงด้านเอกลักษณ์ท้องถิ่นเพราะวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมแต่ละภูมิภาคต่างกันจึงควรพัฒนาการทอเสื่อกกด้านสี ลวดลาย ศึกษาเทคนิคการทอลวดลายและวัสดุที่มีในท้องถิ่นเพื่อใช้ในการทอ ร่วมกับวัสดุต้นกกที่มีในท้องถิ่น นำมาทดลองทอและขบวนการทอเสื่อกก การย้อมสีกกและการแปรรูปเสื่อกกที่แตกต่างจากตลาดทั่วไปด้วยการศึกษาผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกกในท้องตลาดที่มีอยู่ในประเทศไทยเพื่อสามารถสร้างผลิตภัณฑ์และสร้างรายได้ให้กับชุมชน การศึกษาดังกล่าวเป็นการศึกษาเพื่อการพัฒนาลาย และออกแบบผลิตภัณฑ์จากต้นกก นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาร่วมกับแนวคิดการมีส่วนร่วมในการวิจัยให้สอดคล้องกับการศึกษาของ Wipatcha & Pangkesorn (2022) ที่ได้ทำการศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือโดยการมีส่วนร่วมของผู้ผลิต นักออกแบบ ผู้จัดจำหน่ายและผู้บริโภค จังหวัดมุกดาหาร เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาในเชิงบูรณาการของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ด้วยกระบวนการศึกษาที่เน้นการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของผู้ผลิต นักออกแบบ ผู้จัดจำหน่าย และผู้บริโภคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือที่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค การศึกษาครั้งนี้จะทำให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบสนองและสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคได้เป็นอย่างดี และส่งผลทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักและให้ความสนใจกับการสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การสร้างความร่วมมือ การแก้ไขปัญหาแบบมีส่วนร่วมและการทำงานแบบบูรณาการของกลุ่ม

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอัตลักษณ์ลวดลายและผลิตภัณฑ์ชุมชน

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือการพัฒนาอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์และเป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่ภูมิปัญญาชุมชนให้สามารถดำรงอยู่และมีความโดดเด่นเฉพาะตน มีการศึกษาไว้ดังนี้

Chaikulap (2018) ได้ศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน จังหวัดเลย เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างอัตลักษณ์สำหรับพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดเลย ผู้วิจัยเริ่มกระบวนการตั้งแต่การศึกษาบริบทชุมชนจังหวัดเลย ศึกษาอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนก่อนที่จะพัฒนากระบวนการสร้างอัตลักษณ์สำหรับพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและประเมินกระบวนการสร้างอัตลักษณ์สำหรับพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำให้ทราบว่า บริบท ชุมชนจังหวัดเลย ประกอบด้วย สภาพทั่วไปของชุมชน สภาพทั่วไปของผู้ประกอบการและการบริหารจัดการ และการพัฒนาอัตลักษณ์ของชุมชนในจังหวัดเลย การศึกษาอัตลักษณ์และการนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อยกระดับสินค้าชุมชนนั้น Ramrit et al

(2019) ได้ศึกษาวิจัยการพัฒนาอัตลักษณ์ผ้าไหมบุรีรัมย์สู่การออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ เพื่อรวบรวมข้อมูลผ้าไหมจังหวัดบุรีรัมย์ วิเคราะห์ข้อมูลผ้าไหมจังหวัดบุรีรัมย์ ใช้เป็นแนวคิดประยุกต์สู่การออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ และสังเคราะห์อัตลักษณ์ผ้าไหมบุรีรัมย์ให้เหมาะสมสอดคล้องกับการออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ โดยใช้การวิจัยผสมผสาน เชิงสำรวจ เชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ทำการสำรวจผ้าไหมจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 23 อำเภอ ที่มีเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ 4 ชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทยลาว ไทยโคราช ไทยเขมร ไทยกูย ปรากฏว่า ลวดลายที่ได้จาก 2 ทฤษฎีมารวมกันจะได้ทั้งหมด 552 ลาย ทดลองทอเป็นผืนผ้า 7 ลาย ใช้ออกแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบทั้งหมด 4 ประเภท ได้แก่ หมอนอิง เสื้อสุภาพสตรี กล่องแว่นตา และกระเป๋าสตรีวัยทำงาน 3 รูปแบบ ใน 1 กลุ่ม และคู่มือองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าไหมของทั้ง 4 ชาติพันธุ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

การศึกษารวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นแนวทางในการศึกษาศึกษาพัฒนาอัตลักษณ์เสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรีด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน อันเป็นการหาอัตลักษณ์เดิมของชุมชนที่มีอยู่เพื่อพัฒนาสู่การค้นหาอัตลักษณ์ใหม่ผ่านลวดลายเสื่อกกและนำเสื่อลายอัตลักษณ์นั้นไปสู่การพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าให้แก่ชุมชนต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการพรรณนาวิเคราะห์ มีกระบวนการวิจัยขั้นแรก คือ การเตรียมพร้อมพื้นที่วิจัย คณะผู้วิจัยคัดเลือกโจทย์การวิจัยจากแนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาการทอเสื่อกกแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) คัดเลือกพื้นที่วิจัยจากความต้องการของชุมชนที่ต้องการพัฒนาอัตลักษณ์การทอเสื่อกก ได้แก่ชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี 2) สำรวจความต้องการพัฒนาอัตลักษณ์ลายเสื่อกกชุมชนเสม็ดงามด้วยกระบวนการสนทนากลุ่มกับสมาชิกกลุ่มสตรีทอเสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม 3) วางแผนการดำเนินงานการวิจัยร่วมกับแกนนำกลุ่มสตรีทอเสื่อกกบ้านเสม็ดงาม 4) ออกแบบเครื่องมือการวิจัยและ 5) การเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การค้นหาอัตลักษณ์อัตลักษณ์การทอเสื่อกกเสม็ดงาม คณะผู้วิจัยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาวิจัยและกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยแบบเจาะจง คือ สมาชิกกลุ่มสตรีทอเสื่อกกจันทบูรชุมชนเสม็ดงาม จำนวน 50 คน โดยจำแนกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มสมาชิกผู้ทอเสื่อกก จำนวน 20 คน 2) กลุ่มสมาชิกช่างตัดเย็บ แปรรูปเสื่อ จำนวน 10 คน และ3) กลุ่มสมาชิกผู้ผลิตเส้นกก ปอ และสมาชิกทั่วไป จำนวน 20 คน ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบบันทึกข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์อัตลักษณ์ และจัดการสนทนากลุ่มสมาชิกเพื่อทำการตรวจสอบอัตลักษณ์ที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มผู้เข้าร่วมการวิจัย

ระยะที่ 2 ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมด้วยการประชุมระดมสมอง (brainstorming) ได้แก่ คณะผู้วิจัยนำข้อมูลอัตลักษณ์เดิมและข้อมูลชุมชนที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาทำการจัดประชุมกลุ่มเพื่อออกแบบอัตลักษณ์ใหม่ คณะผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยร่วมกันสร้างต้นแบบลายเสื่อกกอัตลักษณ์ชุมชนเสม็ดงาม นำต้นแบบลายเสื่อกกที่ได้จากกระบวนการหาอัตลักษณ์ใหม่สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ มี 2 ระยะ โดยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกข้อมูลสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างให้แสดงความคิดเห็น โดยมีกระบวนการรวบรวมข้อมูลดังนี้

การวิจัยระยะที่ 1 เป็นกระบวนการค้นหาอัตลักษณ์เดิมในการทอเสื่อกก โดยกระบวนการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยแบบรายบุคคล ด้วยเครื่องมือแบบบันทึกข้อมูล เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์การทอเสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม 2) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์วิเคราะห์สรุปอัตลักษณ์ที่ได้จากกระบวนการสัมภาษณ์ 3) จัดการประชุมสนทนากลุ่มระหว่างคณะผู้วิจัยกับสมาชิกกลุ่มทอเสื่อกกทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ทอเสื่อกก ช่างตัดเย็บ แปรรูปเสื่อ และผู้ผลิตเส้นกกปอ เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลอัตลักษณ์เสื่อกกเสม็ดงามที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก และ 4) สรุปอัตลักษณ์ที่ได้จากการจัดประชุมสนทนากลุ่ม

การวิจัยระยะที่ 2 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ลายเสื่อกกและสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ด้วยกระบวนการดังนี้ คือ 1) ประชุมสมาชิกกลุ่มผู้ทอเสื่อเสม็ดงาม จำนวน 25 คน เพื่อปฏิบัติการค้นหาอัตลักษณ์ใหม่สำหรับลายเสื่อกกเสม็ดงามด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม 2) นำลวดลายอัตลักษณ์ที่ได้จากการปฏิบัติการออกแบบอัตลักษณ์ใหม่สู่การทอเสื่อกก ด้วยการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มผู้ทอเสื่อกก 3) จัดประชุมสมาชิกกลุ่มช่างตัดเย็บและแปรรูปผลิตภัณฑ์ จำนวน 10 คน เพื่อปฏิบัติการเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกลายอัตลักษณ์ใหม่ 4) คณะผู้วิจัยสรุปผลการดำเนินการวิจัยตั้งแต่ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 และนำผลการวิจัยนั้นเสนอต่อการประชุมสมาชิกกลุ่มสตรทอเสื่อกกเสม็ดงาม คณะผู้วิจัย และปราชญ์ชุมชนเสม็ดงาม เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลการได้อัตลักษณ์ใหม่ของการทอเสื่อกกเสม็ดงาม และ 5) คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการบันทึกข้อมูลมาวิเคราะห์ ตีความ สรุปเนื้อหาและนำเสนอผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ตามระเบียบวิธีทางการวิจัยโดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล อ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลในการวิเคราะห์

2. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และเอกสารที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยนำมารวบรวมจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการศึกษาและนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปของการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาอัตลักษณ์เสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรีนี้มีการวิเคราะห์ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา จำนวน 3 ประเด็น คือ เพื่อศึกษาอัตลักษณ์การทอและลวดลายเสื่อกก ของชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พัฒนาอัตลักษณ์เสื่อกกเสม็ดงาม ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากลวดลายอัตลักษณ์เสื่อกกจันทบูร ให้แก่ชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยจะได้บรรยายผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ดังต่อไปนี้

1. อัตลักษณ์การทอและลวดลายเสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี การศึกษาอัตลักษณ์การทอเสื่อกกจันทบูรชุมชนเสม็ดงามเป็นกระบวนการศึกษาที่สะท้อนภาพความสำคัญของกก ที่มีบทบาทต่อการกำหนดอัตลักษณ์ของผู้คนและชุมชนเสม็ดงาม ดังที่ Apinya (2000, pp. 5-6) ที่สรุปว่าอัตลักษณ์คือการที่เราเลือกนิยามความหมายของตนเองและแสดงตนเองต่อบุคคลหรือสังคมว่า เราเป็นใคร เป็นกระบวนการของการเลือกใช้และแสดงออกซึ่งจะทำให้รู้ว่าเราเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่น โดยผ่านระบบของการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) หรือ เครื่องหมายอัตลักษณ์ (Identities Markers) ซึ่งเป็นสิ่งที่ประกอบกันทั้งด้านอารมณ์ความรู้สึกภายในตัวเราและกระบวนการของโลกภายนอกที่เรามีความสัมพันธ์ด้วย ซึ่งอัตลักษณ์สามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Character) และระดับอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Character) การศึกษาวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยพบว่าอัตลักษณ์ดั้งเดิมของการทอเสื่อกกเสม็ดงามนั้นมี 2 ลักษณะคือ อัตลักษณ์ต้นกกน้ำกร่อย และอัตลักษณ์ลายเสื่อกก ที่สะท้อนความเป็นตัวตนของชุมชนเสม็ดงามได้เป็นอย่างดี

1.1 กกน้ำกร่อยสู่ชื่อกกจันทบูร กกจันทบูร เป็นกกพันธุ์กกกลม มีลำต้นกลม เป็นพืชที่ได้รับรองมาตรฐานการขึ้นทะเบียน Gi (Geographical Indication) ลักษณะของดินในพื้นที่ปลูกต้นกกและปอกระเจาเป็นวัตถุดิบในการทอเสื่อจันทบูรเป็นดินเค็ม มีปฏิกิริยาเป็นกรด และสภาพน้ำเป็นน้ำกร่อย ส่งผลให้ต้นกกและปอกระเจาที่ปลูกในบริเวณนี้มีความเหนียว มีลำต้นยาวและแข็งแรง ผิวเป็นมันวาวนุ่ม สามารถนำไปจักเป็นเส้นเล็ก ๆ ได้ดี เหมาะแก่การนำมาใช้ทอเสื่อจันทบูร มีลักษณะพิเศษคือ ต้นกลมเปลือกบาง เหนียว ทนทาน ย้อมสีง่าย มีความมันวาว จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มสตรีทอเสื่อกกบ้านเสม็ดงาม (J. Sappasuk, Personal communication, May 20, 2022) ให้ข้อมูลว่า การปลูกกกของชุมชนบ้านเสม็ดงาม ใช้กกพันธุ์ที่ลำต้นกลม จะขึ้นได้ดีที่พื้นที่น้ำกร่อย พื้นที่ชุมชนบ้านเสม็ดงามนั้นเป็นพื้นที่น้ำกร่อยเนื่องจากอยู่ติดทะเล น้ำทะเลมักจะหนุนเป็นประจำในช่วงฤดูฝน ทำให้การทำนาไม่ค่อยได้ผลผลิตดีนัก แต่ทว่าเดิมทีชุมชนนี้ไม่ได้มีการปลูกกกทอเสื่อเป็นกิจจะลักษณะ เพียงแต่เกี่ยวกกที่ขึ้นเองตามธรรมชาติมาทอเป็นเสื่อไว้ใช้ในครัวเรือน ต่อมาได้มีรุ่นแม่ไปเริ่มเรียนทอเสื่อจากกลุ่มแม่ชีชุมชนริมน้ำจันทบูร ก่อนนำมาเผยแพร่การทอเสื่อที่มีความหลากหลาย

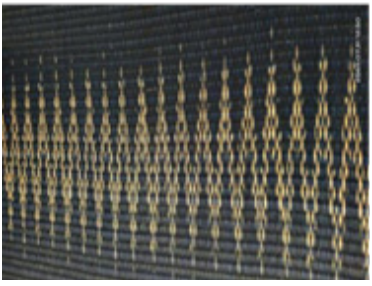
ภาพประกอบ ลักษณะต้นกกพันธุ์กกกลม ที่ปลูกในชุมชนเสม็ดงาม

1.2 อัตลักษณ์การทอลายเสื่อกกจันทบูรชุมชนเสม็ดงาม พบว่าชุมชนเสม็ดงามมีการสร้างอัตลักษณ์เดิมของตนเองด้วยกระบวนการทอเสื่อ 3 ลักษณะ คือ 1) เสื่อที่ทอด้วยเทคนิคการทอแบบสลับสี หรือเสื่อรวด เสื่อตา 2) เสื่อที่ทอด้วยเทคนิคการมัดย้อม และ 3) เสื่อที่ทอด้วยเทคนิคผสมการทอยกลายกับแบบจกขิด ทั้ง 3 เทคนิคการทอนั้นมีรียกแตกต่างกันไป เช่น เสื่อรวด เสื่อตา ใช้เทคนิคการทอแบบสลับสี ทำให้เสื่อตาของชุมชนบ้านเสม็ดงามนอกเหนือจากการทอตามแบบฉบับเสื่อกกในลักษณะดั้งเดิม คือ เสื่อดำ-แดง

ภาพประกอบ เสื่อดำ-แดง ลายตาเกล็ดเต่า

เสื่อมัดย้อม การมัดย้อมเส้นกกก่อนทอเป็นลวดลาย จากการให้ข้อมูลของ (S. Bualueng, Personal communication, May 20, 2022) ได้ให้ข้อมูลการสร้างลวดลายเสื่อแบบมัดย้อมว่า ได้แนวคิดมาจากการทอผ้าไหมมัดหมี่ เกิดจากการมัดย้อมเส้นยืนก่อนนำมาทอ ซึ่งการทอเสื่อ ยังไม่มีเทคนิคนี้มาก่อน จึงริเริ่มนำเส้นกกมามัดด้วยเชือกให้แน่นก่อน แล้วนำไปย้อมสีปกติ เพื่อให้สีติดเฉพาะส่วนที่ไม่ต้องการเพื่อเป็นสีพื้น ส่วนที่มัดไว้เมื่อทแล้วจะเกิดเป็นลวดลาย ปัจจุบันสามารถทำได้ 4 ลาย ได้แก่ ลายหยาดพิรุณ ลายฉัตรพิมาน ลายศิลาดลและลายประสานพลัง

ภาพประกอบ เสื่อมัดย้อมลายฉัตรพิมาน

การทอด้วยเทคนิคการจกขิด หรือการจกล้วงเรียกว่า เสื่อลาย ถือเป็นเทคนิคการทอที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชนเสม็ดงาม ทั้งการตั้งชื่อลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากลักษณะการทอ ธรรมชาติรอบตัว

ของผู้ทอ และอิทธิพลทางวัฒนธรรมของสังคมที่เปลี่ยนไป ถือเป็นเทคนิคการทอที่ได้รับการพัฒนาในยุคหลัง เพื่อการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ทอเสื่อกกเสม็ดงาม พบว่าลายเสื่อกกแบบยกขิดของชุมชนเสม็ดงามมีมากกว่า 44 ลาย

ภาพประกอบ ยกขิดลายดอกกระจับ

2.กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ลายเสื่อกกเสม็ดงามแบบมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาลายเสื่อกกเพื่อสร้างอัตลักษณ์ใหม่ตามแนวคิดการพัฒนาอัตลักษณ์ใหม่ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม 2 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การสร้างแนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ (Idea Generation) ขั้นที่ 2 การพัฒนาแนวความคิดสู่การสร้างต้นแบบลายเสื่อกก (Concept Development and Create a prototype Weaving Mattress)

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ (Idea Generation) เป็นจุดเริ่มต้นของ การพัฒนาลายเสื่อกก เป็นการค้นหาความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่เป็นความคิดที่มองเห็นลู่ทางที่จะขายผลิตภัณฑ์ ในขั้นนี้จึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้นหาแหล่งความคิดและวิธีการในการค้นหา ความคิดร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มสตรีทอเสื่อกกบ้านเสม็ดงาม ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม คือ ขั้นตอนแรก การประชุมกลุ่มระดมความคิดเห็นค้นหาอัตลักษณ์พื้นที่ชุมชนบ้านเสม็ดงาม โดยสมาชิกกลุ่มจำนวน 25 คน จากสมาชิกกลุ่มทอเสื่อกก ทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสมาชิกผู้ทอเสื่อกก สมาชิกช่างตัดเย็บ แปรรูปเสื่อ และสมาชิกผู้ผลิตเส้นกก

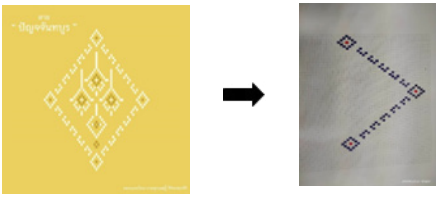

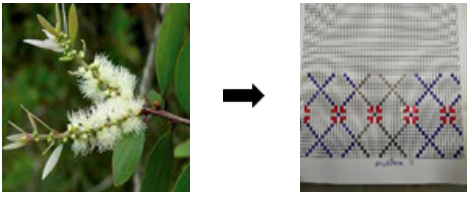
ภาพประกอบ การสนทนากลุ่มแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาอัตลักษณ์เสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม

ขั้นตอนที่สอง นำผลที่ได้จากขั้นตอนแรกสู่กระบวนการ คือ หาอัตลักษณ์ใหม่ของของชุมชนบ้านเสม็ดงาม ที่สามารถพัฒนาเป็นอัตลักษณ์ใหม่เพื่อการทอเป็นผืนเสื่อกกได้ ผลการอภิปรายถึงอัตลักษณ์ของชุมชนเสม็ดงามและจังหวัดจันทบุรีที่ต้องการพัฒนา 5 ประการ ได้แก่ ลายผ้าปัญจจันทบูร ต้นเสม็ด มะม่วง อกร่องเสม็ดงาม กกน้ำกร่อย และเมืองอัญมณี

1. ลายปัญจจันทบูร จากแนวคิด ลายผ้าประจำจังหวัดจันทบุรี ซึ่งประกอบไปด้วย 5 องค์ประกอบได้แก่ ชุมชนริมน้ำจันทบูร สละเนินวง เส้นจันท์ พริกไทย และอัญมณี ล้อมรอบด้วยตัวอักษร C อันเป็นตัวอักษรตัวแรกของชื่อจังหวัดจันทบุรี ซึ่งคณะผู้วิจัยและคณะผู้ร่วมวิจัยได้นำแบบลายผ้าประจำจังหวัดมาถอดแบบเป็นลายเสื่อกกเสม็ดงาม ให้เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. ลายเสม็ดงาม ได้แนวคิดจากลักษณะของดอกเสม็ดแดง ซึ่งเป็นต้นไม้ที่เป็นภูมินามของชุมชน มีลักษณะของดอกเป็นช่อเล็ก ๆ สีขาว ปลายยอดจะมีสีแดง และมีสายสัมพันธ์ความสามัคคีของผู้คนในชุมชนที่มีความกลมเกลียวกันเป็นเสมือนกิ่งของต้นเสม็ดที่มีดอกสวยงามร่วมกัน จึงได้อัตลักษณ์ของลายเสม็ดงาม

3. ลายช่อมะม่วง ได้แนวคิดการออกแบบร่วมกัน คือ ดอกมะม่วงอกร่องเสม็ดงาม ซึ่งเป็นผลไม้ที่ชุมชนเสม็ดงามนิยมปลูกกันมาก จึงนำเอาลักษณะของดอกมะม่วงที่ออกดอกเป็นช่อมาสู่การออกแบบเป็นลวดลายเสื่อกกที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

4. ลายดอกกก ดอกกกเสม็ดงามมีลักษณะดอกเดี่ยว ออกเป็นช่อคณะผู้วิจัยและสมาชิกผู้ร่วมวิจัยได้นำลักษณะของดอกกกที่ออกเป็นช่อ มีสีน้ำตาลอมเขียว มาออกแบบเป็นลายเสื่อกกเพื่อสะท้อนให้เห็นที่มาของต้นกก

5. ลายอัญมณีทับทิมจันทน์ จากแนวคิดเมืองจันท์เป็นเมืองแห่งอัญมณี สมาชิกกลุ่มสตรีทอเสื่อกกเสม็ดงามจึงได้นำเอาทับทิม ซึ่งเป็นอัญมณีที่เป็นเสมือนหัวใจหลักของเมืองจันทบุรี มาออกแบบเป็นลายเสื่อ เพื่อสะท้อนให้เห็นลักษณะของทับทิมจันท์ที่มีสีแดงสด

กระบวนการค้นหาอัตลักษณ์ใหม่ของการทอเสื่อกกชุมชนเสม็ดงามด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมได้ผลของการร่วมคิด ร่วมออกแบบ 5 ลาย จากนั้นนำลายที่ได้จากการออกแบบ เข้าสู่กระบวนการทอเพื่อสร้างต้นแบบ

2.2 การพัฒนาแนวความคิดสู่การสร้างต้นแบบลายเสื่อกก (Concept Development and Create a prototype Weaving Mattress) เป็นการลงมือปฏิบัติจริง คือเมื่อนำเอาแนวคิดการออกแบบลายเสื่อกก เข้าสู่กระบวนการออกแบบได้จริงแล้ว หลังจากผ่านกระบวนการกลั่นกรองความคิดและปรับแต่งลวดลายให้เหมาะสมกับการทอ มีความเหมาะสมกับการแปรรูปได้ จึงพัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับลายเสื่อ ผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มทอเสื่อกกบ้านเสม็ดงามได้สร้างขึ้นและการสร้างความคิดที่มีต่อลายเสื่อกกให้เกิดกับผู้บริโภครวม ทั้งภาพลักษณ์เกี่ยวกับชุมชนที่ต้องการนำเสนอผ่านลวดลายเสื่อกกเป็นที่น่าพึงพอใจร่วมกันแล้วจึงได้นำไปสู่ขั้นการทอเป็นลายเสื่อกก ทั้งสิ้น 6 ลาย ดังนี้

ลายปัญจจันทบูร

ลายเสม็ดงาม

ลายช่อมะม่วง

ลายดอกกก

ลายอัญมณี

ลายทับทิมจันทน์

กระบวนการทอต้นแบบ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบรายละเอียดจากการออกแบบบ้าง แต่ยังคงความหมายหลักไว้ตามแนวคิดการออกแบบเดิม เนื่องจากกระบวนการทอบางขั้นตอนหากมีความซับซ้อนเกินไปจะทำให้ทอได้ยาก และการนำไปสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์อย่างไม่เหมาะสม ดังนั้นกระบวนการทอต้นแบบลายเสื่ออัตลักษณ์ใหม่นี้จึงอยู่ภายใต้แนวความคิด การทอง่าย สื่อความหมาย และสามารถต่อยอดสู่การสร้างผลิตภัณฑ์ได้

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product Development) การพัฒนาด้านรูปลักษณ์ผลิตภัณฑ์ การวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เดิมที่ชุมชนมีอยู่แล้ว ต่อยอดสู่การสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยมีแนวคิดคือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นรูปเป็นร่าง และการพัฒนาหน้าที่การทำงานของผลิตภัณฑ์โดยการนำผืนเสื่อกกที่ทอเป็นลวดลายอัตลักษณ์ออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ได้แก่ กระเป๋าสตรี และกระเป๋าร่วมสมัย โดยกรรมวิธีการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ใช้กระบวนการผลิตที่สมาชิกกลุ่มสตรีทอเสื่อกกบ้านเสม็ดงามคุ้นเคยและผลิตอยู่เป็นประจำไปก่อนไม่ได้เน้นที่รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ แต่เน้นที่ลวดลายเสื่อที่นำมาแปรรูปให้เกิดภาพที่แปลกใหม่ เน้นการสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับลวดลายเสื่อให้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

ภาพประกอบ กระเป๋าเสื่อกกจากลายอัตลักษณ์ใหม่

การนำมิติของชุมชนที่ได้จากกระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ใหม่ร่วมกันมาสู่การออกแบบลวดลาย พบว่าลวดลายที่ได้นั้นสอดคล้องกับความมุ่งหมายของชุมชน สามารถนำไปทอเป็นลวดลายและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้จริง ชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาอัตลักษณ์ลายเสื่อกกตลอดจนร่วมกันสร้างผลิตภัณฑ์จากลวดลายใหม่เพื่อเพิ่มตัวเลือกให้แก่ผลิตภัณฑ์จากเสื่อกก อันเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ ต่อยอดมรดกภูมิปัญญาให้สามารถดำรงอยู่สืบไป

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาอัตลักษณ์เสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี เพื่อศึกษาอัตลักษณ์การทอและลวดลายเสื่อกกของชุมชนเสม็ดงาม ถือเป็นอัตลักษณ์เดิมและนำข้อมูลอัตลักษณ์ที่ได้นั้นมาพัฒนาอัตลักษณ์ใหม่ให้แก่ลายเสื่อกกเสม็ดงามด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมตลอดจนนำผลการพัฒนาลายอัตลักษณ์ใหม่ที่ได้สร้างผลิตภัณฑ์เสื่อกกจันทบูร ให้แก่ชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี มีกลุ่มสตรีทอเสื่อกกจันทบูร ชุมชนเสม็ดงาม หมู่ที่ 10 จำนวน 50 คน เข้าร่วมการวิจัยพัฒนาอัตลักษณ์ในครั้งนี้ โดยเป็นสมาชิกผู้ทอเสื่อกก สมาชิกช่างตัดเย็บ แปรรูปเสื่อ และสมาชิกผู้ปลูกต้นกก ปอเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการทอเสื่อ

ผลการศึกษาวิจัยการพัฒนาอัตลักษณ์ของการทอเสื่อกกบ้านเสม็ดงามพบว่ามีการสร้างอัตลักษณ์ดั้งเดิม 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรกการสร้างอัตลักษณ์ของกกน้ำกร่อย คือ การชูความพิเศษของพื้นที่ปลูกต้นกกของชุมชน ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่น้ำกร่อย ทำให้ต้นกกมีลักษะพิเศษ คือ นอกจากมีความเหนียว ความทน กกที่ได้ยังมีผิวเปลือกบาง เป็นมันเงา เหมาะแก่การนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้อย่างสวยงาม หลากหลายและมีความคงทน ตลอดจนการได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น พืชบ่งชี้

ทางภูมิศาสตร์ (GI) จึงทำให้กกจันทบูรในพื้นที่ชุมชนเสม็ดงามเป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่สะท้อนตัวตนของการทอเสื่อ ลักษณะที่สองของอัตลักษณ์เดิมในการทอเสื่อของชุมชนคือการสร้างอัตลักษณ์ผ่านเรื่องเล่าความเป็นมาและลายเสื่อสมเด็จ การศึกษาพบว่าชุมชนเสม็ดงามได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอเสื่อมาเกือบ 100 ปี ด้วยกระบวนการทอในยุคแรกที่เน้นเสื่อตา คือ เสื่อดำแดง จนยุคต่อมาเริ่มได้รับอิทธิพลการทอเสื่อแบบยกลาย ตามแนวทางการพัฒนาการทอเสื่อของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีสมเด็จพระราชินีในรัชกาลที่ 7 ได้พัฒนาการทอเสื่อให้มีความสวยงาม มีลวดลายมากยิ่งขึ้นด้วยกระบวนการทอที่ใช้การยกดอก และนำเสื่อที่ได้ตัดเย็บเป็นกระเป๋า ในยุคสมัยนี้ชุมชนเสม็ดงามมีการพัฒนาลวดลายเสื่อการทอเสื่อ ตามแนวทางของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ตลอดจนพัฒนาลวดลายต่อยอดได้ แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นที่นอกเหนือจากกระเป๋า อาทิ แผ่นรองแก้ว แผ่นรองจาน หมอน รองเท้า มีการจัดตั้งกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนผลิตสินค้า OTOP จึงได้นิยามอัตลักษณ์ของการทอเสื่อกกในยุคนี้ว่า ‘ลายเสื่อสมเด็จ’ ถือเป็นอัตลักษณ์ทั้งของชุมชนเสม็ดงามและเสื่อกกจันทบูรของจังหวัดจันทบุรี

ผลของการค้นหาอัตลักษณ์เดิม นำมาสู่การพัฒนาอัตลักษณ์ใหม่ให้แก่ลายเสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ได้แนวทางการพัฒนาลายอัตลักษณ์เสื่อกกของชุมชนเสม็ดงามและจังหวัดจันทบุรี ทั้งสิ้น 5 แนวคิด ได้แก่ ลายผ้าปัญจจันทบูร ต้นเสม็ด มะม่วงอกร่องเสม็ดงาม กกน้ำกร่อย และเมืองเมืองอัญมณี ทั้ง 5 แนวคิด มีความสัมพันธ์กับที่มาของการทอเสื่อ ชุมชน และการแสดงอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน โดยกระบวนการค้นหาอัตลักษณ์แบบมีส่วนร่วม การระดมความคิดจากกลุ่มสมาชิก ทั้งนี้ได้ยกเอาอัตลักษณ์ร่วมในระดับจังหวัดจำนวน 2 แนวคิด คือ ลายปัญจจันทบูร ลายผ้าประจำจังหวัด เนื่องจากการพัฒนาลายผ้าประจำจังหวัดให้เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัด ชุมชนเสม็ดงามเห็นว่าการนำเอาลายผ้ามาปรับให้เหมาะสมกับการทอเสื่อกกเป็นแนวทางการพัฒนาลายปัญจจันทบูรให้เป็นลายอัตลักษณ์ของทั้งชุมชนเสม็ดงามและจังหวัดจันทบุรีด้วย และแนวคิดลายอัญมณี เป็นคำขวัญของจังหวัดจันทบุรี เหมาะแก่การนำมาคิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะในการทอเสื่อของชุมชน นอกจากแนวคิดการสร้างอัตลักษณ์ระดับจังหวัด สมาชิกกลุ่ม ร่วมกันคิดแนวทางสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน 3 แนวคิด ได้แก่ ชื่อบ้านนามเมือง คือ ลายเสม็ดงาม ถือเอาลักษณะเด่นของดอกเสม็ดและสีของต้นเสม็ดมาอกแบบเป็นลวดลาย ลายช่อมะม่วงโดยได้แนวคิดจากช่อดอกมะม่วงอกร่อง อันเป็นผลไม้ประจำชุมชนที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและสร้างชื่อเสียงให้ชุมชน ตลอดจนลายดอกกก ได้แนวคิดจากดอกของกกจันทบูรที่มีความสวยงาม ทั้งยังเป็นวัตถุดิบในการทอเสื่อ

เมื่อนำอัตลักษณ์ที่ได้จากกระบวนการระดมความคิดและกลั่นกรองออกแบบเป็นลวดลายที่สามารถทอเป็นผืนได้ทั้ง 5 อัตลักษณ์ นำมาเข้าสู่กระบวนการทอเป็นลายเสื่อได้ทั้งสิ้น 6 ลาย โดยผ่านกระบวนการระดมความคิดเห็นร่วมกันเพื่อตั้งชื่อลาย ได้แก่ ปัญจจันทบูร ช่อมะม่วง เสม็ดงาม ช่อดอกกก อัญมณี และทับทิมจันท์ ลายเสื่อกกที่ผ่านกระบวนการคิดอัตลักษณ์และออกแบบใหม่และทอเป็นเสื่อลายต้นแบบทั้ง 6 ลาย ได้ถูกนำไปออกแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบทั้งหมด 3 ประเภท ได้แก่ หมอนอิง กระเป๋าสตรี และกระเป๋าแฟชั่น ลายที่ออกแบบเป็นอัตลักษณ์ใหม่ทั้งหมดสามารถออกแบบสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ได้ เนื่องจากการออกแบบลายอัตลักษณ์ใหม่ เน้นการออกแบบลายที่ไม่ใหญ่จนเกินไป หากลายนั้นใหญ่เกินไปจะไม่สามารถออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ได้ อีกทั้งลายที่ได้มีความสะดวกในการทอ ไม่ซับซ้อนทำให้เสียเวลาในการทอ และเป็นการเพิ่มต้นทุน ดังนั้นการออกแบบลายอัตลักษณ์ใหม่เพื่อการสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อเผยแพร่อัตลักษณ์ของชุมชน จึงมีข้อที่ต้องคำนึง คือสร้างภาพจำได้ด้วยเรื่องราวแนวคิดการสร้างลาย กระบวนการทอ

ต้องไม่ซับซ้อนใช้เวลามาก คือการใช้ภูมิปัญญาเดิมที่ผู้ทอนั้นคุ้นเคย และประเด็นสุดท้ายคือลายที่ได้เหมาะสมกับการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์

การเพิ่มมูลค่าของเสื่อกกด้วยการพัฒนาลายเสื่อกกให้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นการเพิ่มมูลค่าและทางเลือกให้แก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน เนื่องจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกชุมชนเสม็ดงามเดิมนั้นเน้นคุณภาพเรื่องความทนทาน ความเป็นมันวาว จึงทำให้เกิดปัญหาหลักคือ การไม่ซื้อซ้ำเนื่องจากผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายถึงจะมีหลากหลายแต่ยังความปรากฏลวดลายเดิม กลุ่มลูกค้าจึงไม่มีความสนใจในการซื้อ ดังนั้นการพัฒนาลวดลายให้มีความหลากหลายขึ้น ตลอดจนการสร้างลวดลายให้สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนจึงเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่ม และเพิ่มทางเลือกในการตัดสินใจซื้อให้แก่ลูกค้า ดังที่ Kaewvorasoot (2011) ได้ศึกษาการพัฒนาลายและผลิตภัณฑ์จากการทอกกของชุมชนบ้านหนองนกหอ จังหวัดอำนาจเจริญด้วยกระบวนการศึกษาข้อมูลด้านเอกลักษณ์ท้องถิ่น และพัฒนาลวดลายและออกแบบผลิตภัณฑ์จากการทอกก ผลการศึกษาพบว่าผู้วิจัยใช้กระบวนการศึกษาด้วยการมีส่วนร่วมในการพัฒนาลวดลายการทอเสื่อกกและออกแบบผลิตภัณฑ์จนสามารถเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ และเป็นการสร้างทางเลือกในกลุ่มผู้บริโภคห้มากขึ้น สร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยใช้หลักวิชาการในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ่านกระบวนการคิดสร้างสรรค์ตลอดจนการวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบใหม่

การพัฒนาลายและผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกชุมชนบ้านเสม็ดงามในครั้งนี้ใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาลายเสื่อกก และผลิตภัณฑ์เนื่องจากกระบวนการแบบมีส่วนร่วมทั้งผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มทอเสื่อกกในชุมชนสามารถออกแบบลวดลายร่วมกัน ด้วยการหาแนวคิด เรื่องราว และการกำหนดสีสัน ลักษณะลายร่วมกัน ไม่ใช่การออกแบบเป็นลวดลายสำเร็จรูปให้สมาชิกกลุ่มนั้นใช้ทอเพื่อให้สมาชิกกลุ่มคิดลวดลายที่สามารถสะท้อนแนวความคิดและองค์ความรู้ ภูมิปัญญาได้อย่างเต็มความสามารถดังจะเห็นจาก Wipatcha& Pangkesorn (2022) ได้ทำการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือโดยการมีส่วนร่วมของผู้ผลิต นักออกแบบ ผู้จัดจำหน่ายและผู้บริโภค จังหวัดมุกดาหาร เห็นว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือโดยการมีส่วนร่วมของผู้ผลิต นักออกแบบ ผู้จัดจำหน่าย และผู้บริโภค จังหวัดมุกดาหาร ช่วยแก้ไขปัญหาการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นบ้านตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบสนองและสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคได้เป็นอย่างดี และส่งผลทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักและให้ความสนใจกับการสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การสร้างความร่วมมือในทุกภาคส่วน

กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์การทอเสื่อกกชุมชนเสม็ดงามเป็นการศึกษาที่เน้นกระบวนการพัฒนาลาย ด้วยการคิดลวดลายภายใต้แนวความคิดภูมิปัญญาและลักษณะเด่นของชุมชนทั้งพื้นที่ชุมชนเองและสิ่งที่ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจอันเป็นการใช้กระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่กลุ่มทอเสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม กระบวนการต้นน้ำคือการค้นหาอัตลักษณ์เดิม กระบวนการกลางน้ำคือการคิดสร้างสรรค์อัตลักษณ์ใหม่ คิดลวดลาย การทอลวดลาย และปรับปรุงลวดลายให้มีความเหมาะสมกับการสร้างผลิตภัณฑ์ได้ ตลอดจนกระบวนการปลายน้ำคือการนำเสื่อกกที่ได้จากการทออัตลักษณ์ใหม่เข้าสู่การสร้างผลิตภัณฑ์ ส่งผลให้การสร้างอัตลักษณ์ลายเสื่อกกและการสร้างผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกเป็นกระบวนการที่สามารถทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและความเข้มแข็งในกระบวนการทอเสื่อกก

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาอัตลักษณ์เสื่อกกชุมชนเสม็ดงาม ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ได้พัฒนาลายอัตลักษณ์ใหม่เพื่อใช้ทอเสื่อกกจันทบูรของชุมชนเสม็ดงาม สร้างผลิตภัณฑ์เสื่อกกจันทบูร เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภูมิปัญญาของชุมชนให้คงอยู่ จากกระบวนการวิจัยดังกล่าวพบว่าการมีส่วนร่วมผลักดันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางด้านวัฒนธรรม การแปรรูป หรือการจัดการท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมให้ภูมิปัญญาการทอเสื่อกก มีความมั่นคงจากฐานรากอย่างแท้จริง ทำให้เห็นแนวทางที่จะพัฒนาต่อยอด ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง สนับสนุนการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางภูมิปัญญาการทอเสื่อกก ควรมีแนวทางการผลักดัน ให้เกิดการพัฒนาอัตลักษณ์เฉพาะของเสื่อกกแต่ละชุมชน เพื่อให้เป็นทางเลือกในการเชิดชูภูมิปัญญา

2. มีแนวนโยบายการส่งต่อองค์ความรู้เกี่ยวกับการทอเสื่อกก อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การจัดการท่องเที่ยวตามแนวทาง ซอฟต์พาวเวอร์

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. เสนอแนะให้มีการศึกษาต่อยอดการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลาย ทันสมัย และเข้าถึงผู้บริโภคให้มากขึ้น

2. เสนอแนะให้มีการศึกษาการสิ่งของเหลือใช้จากกระบวนการทอเสื่อกกที่ครบวงจร ตามแนวคิด Zero Waste ลดขยะให้เป็นศูนย์ และการสร้างมูลค่าจากขยะ

ข้อเสนอแนะดังกล่าวเป็นเพียงบางส่วนในการพัฒนาการทอเสื่อกกจันทบูร ของชุมชนเสม็ดงาม ให้สามารถดำรงอยู่ในฐานะมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน

References

Apinya, F. (2000). **Identity: A review of theories and frameworks.** National Research Council of Thailand, Office of the National Research Council of Thailand. (In Thai)

Chaikulap, I. (2018). **The Process of Creating Identities for the Product Development Community in Loei Province** (Master's thesis). Naresuan University. (In Thai).

Kaewvorasoot, T. (2011). **The development of pattern and product design from Kok woven case study Ban Nonn Nok Ho Amnatcharoen Province** (Master's thesis). Ubon Ratchathani University. (In Thai).

Krorket, P., Wihoosana, S., & Peeranut, L. (2022). Existence factors of Chantaboon reed mats. **Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7** (3), 1-16. (In Thai).

Monthon, C. (2008). **Factors of marketing communication affecting tourist destination selection: A case study of Koh Mook, Trang Province** (Master's thesis). King Mongkut's Institute of Technology, Ladkrabang.

Prapphanpong, C. (2008). **The meaning of participation.** Pathum Thani: Valaya Alongkorn Rajabhat University.

Ramrit, S., Khiaomang, K. & Kim Sung-hee. (2019). The Development of Buriram's Silk Identity to Commercial Product Design. **Journal of Humanities & Social Sciences (JHUSOC), 17** (2), 1-20. (In Thai).

Royal Institute. (2011). **Royal Institute Dictionary 2011 Edition.** Retrieved from https://dictionary.orst.go.th/. (In Thai).

Songwut, E., & Thongchai, Y. (2016). **Study and development of bamboo furniture products based on the weaving wisdom in Khaen Dong District, Buriram Province.** Department of Architectural Education and Design, Faculty of Industrial Education, King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang.

Tin, P. (1995). **Organizational theory** (3rd ed.). Bangkok: Thai Watthanapanich.

Wipatcha, P. & Pangkesorn, A. (2022). **Developing Hand- Woven Fabric Production Through the Participation Among Producers, Designers, Distributors and Consumers in Mukdahan Province.** The 13th Hatyai National and International Conference. (pp.2836-2849). Songkhla: Hatyai University. (In Thai).